

УДК 658.15(043.5)

Олена Коломицева
Наталія ВасюкOlena Kolomytseva
Natalya Vasyuk**ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ****FORMING OF THE METHOD OF ESTIMATION OF PRODUCTION POTENTIAL
OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES**

У статті показано, що нові умови господарювання ставлять перед машинобудівними підприємствами України важливі й складні проблеми адаптації. У цій ситуації постійне спостереження за виробничим потенціалом підприємства стає найважливішою умовою успішної діяльності підприємства. Розробка алгоритму оцінювання виробничого потенціалу передбачає вироблення показників ефективності використання виробничого потенціалу підприємства з урахуванням стану фінансових і матеріальних ресурсів, кадрового потенціалу, інформаційних можливостей.

Ключові слова: виробничий потенціал, ресурсний підхід, результативний підхід, технологічна складова, інжинірингова складова, ресурсна складова.

В статье показано, что новые условия хозяйствования ставят перед машиностроительными предприятиями Украины важные и сложные проблемы адаптации. В этой ситуации постоянное наблюдение за производственным потенциалом предприятия становится важнейшим условием успешной деятельности предприятия. Разработка алгоритма оценки производственного потенциала предполагает выработку показателей эффективности использования производственного потенциала предприятия с учетом состояния финансовых и материальных ресурсов, кадрового потенциала, информационных возможностей.

Ключевые слова: производственный потенциал, ресурсный подход, результативный подход, технологическая составляющая, инженеринговая составляющая, ресурсная составляющая.

The paper shows that new economic conditions put in front of machine-building enterprises of Ukraine important and complicated problems of adaptation. In this situation, constant monitoring of production potential of an enterprise becomes the most important condition of enterprise successful activity. The development of algorithm of industrial potential estimation involves the development of indicators of efficiency of the use of enterprise production potential taking into account the state of financial and material resources, human resources, information opportunities.

Keywords: production potential, resource approach, effective approach, technological component, engineering component, resource component.

Постановка проблеми. Найважливіше завдання в умовах інноваційної економіки – забезпечити підприємству можливості досягнення конкурентних переваг шляхом використання сучасних досягнень науки і практики. Як показує досвід промислово-розвинених країн, підприємства, що підтримують високий рівень виробничого потенціалу, є найбільш стійкими в умовах нестабільного зовнішнього середовища за рахунок отримання своєчасної інформації про стан виробничої системи та оперативного реагування на поточні зміни. Для визначення базових напрямків розвитку підприємства необхідно керуватися пріоритетами, зумовленими пошуком шляхів подолання виявлених проблем і максимального використання переваг. В сучасних умовах одним із найбільш ефективних інструментів вирішення поставлених завдань є діагностика виробничого потенціалу підприємства. Використання результатів діагностики дозволить підприємству впливати не тільки на кінцеві результати його діяльності, але й на межі економічного зростання та структурного розвитку всієї організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та науково-методичні основи диверсифікації діяльності розглянуті в працях зарубіжних вчених Ансоффа І., Аккофа Р. та знайшли своє відображення в роботах таких вітчизняних вчених, як Анчишкін А. І., Краснокутська Н. С., Лапін Є. В., Осіпов П. В., Отенко І. П., Малярець Л. М., Федонін О. С., Шершньова З. Є., Іванов М. І., Іщук С. О., Гетьман О. О. та інші, у наукових дослідженнях яких було розглянуто різні методичні підходи щодо тлумачення та здійснення оцінювання виробничого потенціалу підприємства. Проте деякі важливі аспекти оцінювання виробничого потенціалу підприємства в частині вибору найбільш оптимального методу для його здійснення потребують подальшого розвитку та уточнення.

Метою статті є розробка алгоритму оцінювання виробничого потенціалу підприємства, що дозволить отримати достовірні та об'єктивні результати.

Виклад основного матеріалу. Поняття «виробничий потенціал» у науковій літературі одним із перших використав А. І. Анчишкін, включивши в нього сукупність ресурсів, які в процесі виробництва стають факторами виробництва [1, с. 143].

У вітчизняній економічній літературі цей термін у широкому розумінні трактують як можливості, наявні сили, запаси, засоби, які можуть бути використані, або як рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для чого-небудь. Тлумачний словник української мови також подає цей термін як «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [2, с. 902].

Щодо визначення поняття «виробничий потенціал», то у науковців існують розбіжності у трактуванні його змісту, наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення економічної категорії «виробничий потенціал»

Підхід	Автори	Визначення
Ресурсний підхід	А. І. Анчишкін	Виробничий потенціал є сукупністю ресурсів без урахування їх взаємозв'язків і участі у процесі виробництва [1, с. 143]
	З. Є. Шершньова	Виробничий потенціал – це сукупність ресурсів виробництва, кількісних і якісних їх параметрів, які визначають максимальні можливості суспільства щодо виробництва матеріальних благ [3, с. 281]
	Українська радянська енциклопедія	Виробничий потенціал – це наявні засоби, запаси та джерела, що можуть бути використані для досягнення певної мети, розв'язання певного завдання, а також можливості окремої особи, суспільства та держави в певній галузі [4, с. 143]
	М. І. Іванов	Виробничий потенціал відображає максимальну здатність сфери матеріального виробництва до виконання робіт на основі збалансованого і гармонійного розвитку всіх його елементів, повного і найкращого використання всіх видів ресурсів [5, с. 49]
Результативний підхід	С. О. Іщук	Виробничий потенціал – це складна, організована, динамічна система, яка формується з множини елементів, що перебувають у взаємозв'язку та взаємодії і виконують різні функції в процесі виготовлення продукції необхідної кількості та якості і в терміни, визначені ринком [6]
	О. С. Федонін	Виробничий потенціал – це наявні та приховані можливості підприємства щодо залучення та використання факторів виробництва для випуску максимально можливого обсягу продукції (послуг) [7, с. 89]
	О. О. Гетьман	Виробничий потенціал підприємства – це можливості підприємства щодо виготовлення продукції певного асортименту, номенклатури і якості в потрібній споживачам кількості [8]

Аналіз викладених позицій приводить до висновку, що виробничий потенціал господарської системи – це сукупність ресурсів, які перебувають в її розпорядженні з метою відтворювальної діяльності. Кількісні і якісні параметри цих ресурсів, а також їх інтеграція визначають виробничу здатність кожної господарської ланки системи. Процес виробництва об'єднує окремі види виробничих ресурсів в єдине ціле. Лише при їх відповідній комбінації стає можливим процес виготовлення продукції. На цій стадії виробничі ресурси, які формують виробничий потенціал підприємств, стають дієвими елементами процесу виробництва і відтворення, тобто джерелами економічного розвитку.

Таким чином, елемент виробничого потенціалу – це виробничий ресурс, який стає складовою виробничого процесу. Елементами виробничого потенціалу підприємства можна вважати всі ресурси, які тим чи іншим чином пов'язані з функціонуванням підприємства. Вибір найважливіших ресурсів із їх величезної кількості є досить складною проблемою, про що, зокрема, свідчить існування багатьох різних тверджень щодо складу виробничого потенціалу [6, с. 49].

Складові елементи виробничого потенціалу машинобудівного підприємства:

– Технологічна складова виробничого потенціалу регламентує послідовність і порядок здійснення конкретних операцій з виготовлення продукції у вигляді технологічного регламенту, а також обґрунтовує нормативно-правовий бік виробничих процесів, узгоджуючи його з чинними в галузі (регіоні, країні) стандартами виробництва.

–Інжинірингова складова виробничого потенціалу передбачає проектування нових і удосконалення існуючих різновидів продукції, уможлиблює деталізований підхід до специфікацій окремих виробів з оформленням відповідної проектної документації. Ця складова ґрунтується на маркетингових дослідженнях ринкового середовища, зокрема платоспроможного попиту споживачів.

–Менеджмент підприємства як складова виробничого потенціалу є керівною ланкою процесу управління, тобто запорукою успішної діяльності підприємства в цілому. Адже прийняття конструктивних і своєчасних управлінських рішень може запобігати непередбачуваним збоєм у виробництві та сприяти його надійності.

–Ресурсна складова є найбільш місткою складовою виробничого потенціалу, оскільки включає розгалужену структуру використовуваних у виробничому процесі взаємопов'язаних між собою ресурсів: капітальних, трудових, матеріально-сировинних та інтелектуальних. Раціональне сполучення і використання всіх зазначених ресурсів створює сприятливі передумови для втілення виробничих завдань і задумів у вигляді реальної виробничої програми, яка відповідає профілю діяльності підприємства і дає змогу йому претендувати на вагому частку ринкового сегменту.

Рекомендації щодо оптимізації розвитку підприємств машинобудування повинні базуватися на аналізі сформованих тенденцій, урахуванні техніко-технологічних можливостей, підвищенні ефективності використання всіх наявних ресурсів.

Оцінювання виробничого потенціалу підприємства машинобудування, на наш погляд, слід проводити у формі комплексного, поетапного й поелементного дослідження. При комплексному оцінюванні потенціалу аналізуються всі елементи потенціалу, які інтегруються в єдиний показник. Основні методи інтегрування показників – експертний або рейтинговий. При поетапному оцінюванні акцент робиться на головні критерії, які визначають здатність підприємства машинобудування вирішувати основні завдання розвитку й досягати поставлених цілей. У цьому випадку проблема зводиться до деталізації головних критеріїв, які забезпечують комплексне оцінювання рівня використання сукупного потенціалу машинобудівного підприємства.

Оцінювання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства проводять у кілька етапів (рис. 1).

Рис. 1. Етапи оцінювання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства

Перший етап – визначення рівнів використання виробничого потенціалу розвитку підприємства та їхня характеристика (табл. 2).

Другий етап – визначення узагальнювальних і окремих показників оцінювання рівня використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства за функціональними складниками. Варто враховувати доцільність включення показників, що характеризують потенційні можливості, у систему показників, що визначають рівень використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства.

Таблиця 2

Рівні використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства

Рівень використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства	Коротка характеристика	Якісні характеристики використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства
Високий (70–100 %)	Підприємство перебуває в стані абсолютної рівноваги по всіх функціональних складових відповідно до обраних критеріїв оцінювання	Частка ринку стабільна. Вироблювана продукція продається в повному обсязі. Становище на ринку стійке. Техніка й технологія, що використовуються у виробництві продукції, перебувають у доброму стані. Підприємство має значний виробничий потенціал. Техніко-економічні показники виробництва не нижчі середньогалузевих. Фінансовий стан підприємства стійкий.
Достатній (30–70 %)	Діяльність підприємства досить ефективна. Є труднощі, які вирішуються використанням механізмів адаптації	Вироблювана продукція продається. Частка ринку нестабільна, але підтримується на певному рівні. Фізичний обсяг виробництва продукції збережений (хоча може бути його зменшення в окремі періоди). Технічна й технологічна спроможність задовільна. Ефективність використання техніки й технології середньогалузева. Фінансові показники, як правило, мають середньогалузеві значення.
Незначний (0–30 %)	Наявність хронічних порушень найважливіших параметрів усіх функціональних елементів виробничого потенціалу	Проблеми із забезпеченням підприємства сировиною, матеріалами, трудовими ресурсами, неефективне їх використання. Втрати на ринках продукції. Значна втрата ринкового потенціалу. Проблеми з технічним і технологічним забезпеченням виробничої діяльності.

Таким чином, для оцінювання використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства необхідно використовувати ті показники, що обрані відповідно до методології системного підходу залежно від вирішуваних завдань. Нами пропонується застосовувати наступні показники ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства (рис. 2).

Третій етап – визначення граничних значень і формування інтервалів зміни показників з урахуванням рівнів використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства. Рекомендуємо оцінювати кількісні та якісні характеристики кожного показника, розбивши шкалу значень на три інтервали і використовуючи для оцінювання складових виробничого потенціалу відповідні критерії (табл. 3).

Четвертий етап – присвоєння інтервалам, визначеним на третьому етапі, оцінних (процентних) значень.

Рис. 2. Показники оцінювання використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства

Таблиця 3

Матрична форма подання результатів оцінювання рівня використання виробничого потенціалу підприємства машинобудування

Складові елементи виробничого потенціалу та критерії, що їх характеризують (у дужках наведено основні результативні критерії для динамічного оцінювання кожного елемента)	Рівні використання потенціалу розвитку, %		
	високий	достатній	незначний
1. Менеджмент підприємства (критерій – дієвість)	70–100 %	30–70 %	0–30 %
2. Технологічна складова (критерій – гнучкість)	70–100 %	30–70 %	0–30 %
3. Ресурсна складова (критерії – економічність, стабільність)	70–100 %	30–70 %	0–30 %
4. Інжинірингова складова (критерії – самоорганізація та розвиток, ділова активність)	70–100 %	30–70 %	0–30 %

Для забезпечення довгострокового розвитку підприємства машинобудування слід установити оптимальне співвідношення між рівнем використання потенціалу та наявністю невикористаних потенційних можливостей.

Оптимальне співвідношення потенційних можливостей і рівня використання виробничого потенціалу підприємства машинобудування дає змогу вибрати конкретну форму таких властивостей, як адаптивність, інноваційність, дієвість, стабільність, економічність, що забезпечують постійний ефект діяльності підприємства на ринку.

П'ятий етап – присвоєння кожному значенню показника, що потрапив в інтервал, певної оцінної характеристики, яка дає змогу співвіднести різнорозмірні показники та виразити їх через рівень використання виробничого потенціалу. Максимальна оцінка повинна відповідати інтервалу, що характеризує високий рівень використання виробничого потенціалу підприємства, мінімальна оцінка – критичному рівню (незначний рівень).

Якщо фактичне значення аналізованого показника відповідає нормативному значенню, то йому присвоюється максимально можлива оцінка, що відповідає певному рівню використання потенціалу. При цьому як зниження значень показників нижче нормативних, так і їхнє перевищення, а також їхній рух в одному з названих напрямів варто трактувати як погіршення характеристик.

Шостий етап – сумарне оцінювання рівня використання кожного елемента виробничого потенціалу, а також сукупного виробничого потенціалу в цілому. Для цього спочатку підсумовують поставлені оцінки за всіма показниками аналізованої групи, відносять отриману суму до її максимально можливого значення, а потім оцінюють потенційні можливості підприємства відповідно до універсальної градації інтервалів.

Сьомий етап – аналіз тенденцій зміни показників, що характеризують складники виробничого потенціалу підприємства. Динаміку показників характеризують тенденції, оцінювані як сприятливі, нормальні, несприятливі.

Восьмий етап – розробка рекомендацій за результатами аналізу тенденцій зміни показників. Рекомендації є основою для формування виробничої програми підприємства машинобудування.

Таким чином, формування алгоритму оцінювання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства дає змогу простежити тенденції розвитку елементів виробничого потенціалу, виявити фактори, що впливають на ефективність діяльності підприємства в цілому, а також прийняти правильне управлінське рішення за критерієм ефективності.

Висновки. На основі викладеного можна зробити висновок, що рівень використання виробничого потенціалу підприємств машинобудування прямо залежить від рівня використання його складових елементів. Однак також можна стверджувати, що підприємства, які мають менше значення рівня використання виробничого потенціалу, мають більші потенційні можливості для розвитку.

Список використаної літератури

1. Анчишкин А. И. Прогнозирование роста экономики / А. И. Анчишкин. – М. : Экономика, 2006. – 98 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.-Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : підруч. / З. Є. Шершньова. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.
4. Українська радянська енциклопедія : в 12 т. / [за ред. М. Бажана]. – [2-ге вид.]. – К. : Гол. редакція УРЕ, 1974 – 1985. – Т. 4.
5. Иванов Н. И. Экономические аспекты производственного потенциала: теория и практика / Н. И. Иванов. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2000. – 315 с.
6. Іщук С. Концептуальні засади формування та розвитку виробничого потенціалу промислових підприємств / С. Іщук // Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – С. 48–56.
7. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / Федонін О. С., Репіна І. М., Олексюк О. І. – К. : КНЕУ, 2004. – 316 с.
8. Гетьман О. О. Економічна діагностика виробничої підсистеми як ефективний інструмент в обґрунтуванні маркетингової стратегії підприємства / О. О. Гетьман // Наука молода. – 2005. – № 4.

References

1. Anchyskin, A. Y. (2006) Prognostication of economy growth. Moscow: Ekonomika, 98 p.
2. Big explanatory dictionary of contemporary Ukrainian language (2004). In: V. T. Busel (Ed.). – Kyiv-Irpin': VTF «Perun», 1440 p.
3. Shershn'ova, Z. Ye. (2004) Strategic management. 2nd ed. Kyiv: KNEU, 699 p.
4. Ukrainian soviet encyclopaedia (1974). In 12 volumes. In: M. Bazhan (Ed.). 2nd ed. Kyiv: Hol. redaktsiya URE, 1974 – 1985, vol. 4.
5. Yvanov, N. Y. (2000) Economic aspects of production potential: theory and practice. Donetsk: IEP NAN Ukrayiny, 315 p.
6. Ishchuk, S. (2005) Conceptual bases of formation and development of production potential of industrial enterprises. *Rehional'na ekonomika*, (3), pp. 48–56.
7. Fedonin, O. S., Repina, I. M. and Oleksyuk O. I. (2004) Enterprise potentsial: formation and evaluation. Kyiv: KNEU, 316 p.
8. Het'man, O. O. (2005) Economic diagnostics of production subsystem as an effective instrument in the substantiation of enterprise marketing strategy. *Nauka moloda*, (4).

Стаття надійшла до редакції 21.04.2014.

Відомості про авторів

О. В. Коломицева, доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри економічної кібернетики та маркетингу, Черкаський державний технологічний університет.

Н. В. Васюк, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, обліку і аудиту, Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет».